

9. Щєбланова Е. И. Особенности когнитивного и мотивационно-личностного развития одаренных старшеклассников / Е. И. Щєбланова // Вопросы психологии. – 1999. – № 4. – С. 36–46.
10. Щєбланова Е. И. Одаренность как психологическая система: структура и динамика в школьном возрасте : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра. психол. наук. / Щєбланова Е. И. – М. : ИП РАН, 2006. – 48 с.
11. Dixon F. A. Social and academic self-concepts of gifted adolescents / Dixon F. A. // Journ. for the Education of the Gifted. V. 22 (1). – 1998. – P. 80–94.
12. Heylighen F. Gifted people and their problems [Electronic resource] / Heylighen F. – Nay of access : <http://pespmc1.vub.ac.be/HEYL.html>.
13. Jackson P.S. Depressive disorder in highly gifted adolescents / Jackson P.S., Peterson J. // The Journ. of Secondary Gifted Education. V. 14 (3). – 2004. – P. 175–186.
14. Renzulli J. What makes giftedness? Reexamining a definition / Renzulli J. // Phi Delta Kappan. V. 60. – 1978. – P. 180–184.
15. Winner E. Giftedness : Current theory and research; Current directions in psychological science / Winner E. V. 9 (5). – 2000. – October. – P. 153–155.

Розглядаються сучасні підходи до проблеми інтелектуальної обдарованості і креативних здібностей. Утверджується індивідуальна специфіка феномену інтелектуальної обдарованості, креативності й обґрунтовується ефективність когнітивно-стильового підходу до їх діагностики.

Ключові слова: інтелектуальна обдарованість, IQ, креативність, когнітивні стилі, психометричний підхід, мотивація, індивідуальність.

УДК 159.922.7

ББК 88.8

Оксана Паркулаб

ІНТЕГРАЦІЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ІДЕЙ У СИСТЕМУ ОСВІТИ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

У статті порушено проблему шкільної освіти обдарованих дітей; обґрунтовано позитивний вплив гуманістичних психологічних ідей на процес навчання й виховання талановитих учнів; розкрито психолого-педагогічні умови міжособистісного спілкування в освітньому середовищі, які стимулюють розвиток креативності в обдарованих дітей.

Ключові слова: гуманістична психологія, обдаровані діти, інтелект, креативність, психолого-педагогічний супровід.

Постановка проблеми. Наукові розвідки відомих психологів із проблем навчання й виховання дітей, у тому числі обдарованих, свідчать про революційний характер послідовних теоретичних висновків і практичних наслідків системи гуманістичних ідей, їх очевидну конфронтацію з авторитарною структурою сфери освіти й суспільства загалом. Водночас їхні опоненти, демонструючи недалекоглядність, не усвідомлюють, що єдиною альтернативою гуманізації всіх сфер життя є неминуче економічне, екологічне або фізичне самознищення людства. Ми солідарні з тими вченими, які вважають, що лише свобода й відповідальність, цілісність і гармонійність, відкритість і реалізація внутрішнього потенціалу людини – істинно загальнолюдський ідеал, який повинен стати основою будь-яких міжособистісних взаємин у політиці й економіці, у науці й освіті.

Стаття має на меті обґрунтування позитивного впливу гуманістичних психологічних ідей на систему освіти обдарованих дітей; розкриття психолого-педагогічних умов міжособистісного спілкування, які стимулюють розвиток креативності в обдарованих дітей.

Дослідження інтеграції гуманістичних психологічних ідей у систему освіти обдарованих дітей спирається на концептуальні засади екзистенційно-гуманістичної психології (Г.О. Балл, Дж. Б'юдженал, Р. Мей, А. Маслоу, К. Роджерс, М. Савчин, В. Франкл, Т. Яценко та ін.). В основу запропонованої наукової розвідки покладено

моделі самоактуалізації А. Маслоу, самоідентичності Е. Фромма, уявлення про інтелект як психічний механізм, який проявляється в інтелектуальній активності (Дж. Айзенк, Ч. Спірмен, Е.П. Торренс) і феномен дитячої обдарованості як найбільш загальна характеристика сфери здібностей, що потребує комплексного вивчення (Д. Богоявленська, Ю.Гільбух, Дж. Девідсон, Н. Лейтес, К. Платонов, О. Пономарьов, В. Рибалка, Б. Теплов та ін.).

Загальновідомо, що основне завдання освіти – це навчання, виховання й розвиток учнів. Якщо навчання охоплює знання, вміння, навички, погляди та весь досвід людини, а виховання передбачає формування й розвиток характеру, морально-етичної сфери, естетичних і духовних цінностей особи, її системи норм, ставлень і поведінки, то розвиток пов'язують передовсім зі здібностями людини. Серед відомих різновидів здібностей особливе місце займає інтелект як специфічний комплекс загальних розумових здібностей і як фундамент багатьох інших. Саме тому його розвиток особливо важливий для формування особистості, що повноцінно функціонує.

Інтелект людини проявляється в поведінці, діяльності, системі взаємин з іншими, але найбільше – в її інтелектуальній активності. Нові знання, технології, цінності можуть народжуватися в індивідуальній чи груповій свідомості лише завдяки постійній роботі інтелекту. На майбутнє кожної держави впливають творчо й інтелектуально обдаровані члени суспільства. Сьогодні ми є свідками жорстокої боротьби за переділ інтелектуальних ресурсів у світі.

За оцінкою К.Г. Юнга, обдарована людина – це в біологічному сенсі певне відхилення від “усередненої міри” [5, с.353]. Вона завжди вирізнятиметься з-поміж інших осіб своєю допитливістю, інтелектуальною ініціативою, спрямованістю на створення чогось нового, а також неординарним підходом до розв'язання завдань різної складності. Однак таких людей не може бути багато, оскільки лише деяким вдасться сповна розкрити свій таланти і самореалізуватися. За даними результатів тестів на виявлення загальної обдарованості чи креативності, опублікованими Р.Дж. Гевінгерстом, талановита частина населення складає близько 20% [2].

Соціологічні дослідження підтверджують той факт, що обдаровані індивіди становлять порівняно невеликий відсоток від загальної кількості населення (показники коливаються від 2,5 до 20%) [2]. Припустимо, що саме із цієї причини в деяких європейських країнах доступ до вищої освіти відкритий для всіх бажаючих без складання вступних іспитів, тоді як в Україні кожен абітурієнт вишу повинен подати в приймальну комісію відповідні результати зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), на основі яких його можуть зарахувати на навчання. Така система відбору створює певні перешкоди на шляху до вільного вибору особою вищої освіти.

Тож висновок такий: якщо нашому суспільству потрібні компетентні, інтелектуально розвинені й професійно активні громадяни, то воно повинно бути гнучким щодо освітньої політики й, за необхідності, змінювати її у відповідному напрямі. Звісно, освітні стандарти мають бути високими, і водночас слід надавати громадянам психологічно обґрунтовану допомогу у виборі шляхів здобуття освіти. Тут можна використати досвід інших країн у створенні відповідних шкільних програм, що передбачають профільне навчання в умовах його диференціації.

Основна вимога до такого підходу полягає в тому, щоб якісна й гуманістично орієнтована освіта була доступна широкому загалу населення. Адже гуманістичний ідеал зазнає викривлень, якщо поширюється тільки на нуворишів. Тому необхідно запобігати, по зможі, розшаруванню учнівської молоді на верстви за матеріальною ознакою, що може призвести не лише до міжособистісного непорозуміння й конфронтації, а й до зниження загального рівня освіти.

У цьому контексті слід зазначити, що школа, як загальноосвітній державний заклад, є важливим соціальним інститутом, у рамках якого відтворюється, розвивається й розкривається інтелектуальний потенціал учнів. Відтак украй важливо, щоби проблема вітчизняної шкільної освіти знаходилася в центрі державних інтересів, а інтелектуальне виховання стало одним із пріоритетних завдань освітньої політики.

Сьогодні, попри всі негаразди, зумовлені перманентною кризою у сфері освіти, шляхи до її подолання є більш відкритими, ніж у часи тоталітарного радянського режиму. Найбільше це стосується вибору стратегій розбудови освіти й педагогічної діяльності, що повинні орієнтуватися на вільний творчий розвиток обдарованої особистості. Йдеться про індивідуалізацію, однак не просто як один з аспектів навчально-виховного процесу, а як принципову характеристику вищезгаданих стратегій. Учителям слід урахувати, що: по-перше, вони повинні створити освітні умови, за яких обдарований учень зможе не лише максимально проявити свої здібності й властивості, а й розвивати їх на основі інтелектуальної активності; по-друге, взаємодіяти з обдарованим учнем на засадах партнерства, взаєморозуміння й взаємоповаги, конкретизуючи навчальні цілі й визначаючи способи їх досягнення.

З'ясуємо психологічний зміст таких понять, як “обдаровані учні”, “розумні діти”. На думку Дж. Айзенка, яку поділяє більшість його колег, високий рівень інтелекту передбачає високий рівень творчих здібностей, і навпаки. Тоді як вихідним пунктом теорії інтелектуального порога Е.П.Торренса є переконання, що немає творчих людей з низьким інтелектом, однак можуть бути інтелектуали з низькою креативністю. Сучасні дослідники зазначають, що для реалізації творчого потенціалу необхідним є “пороговий рівень інтелекту”, а саме – коефіцієнт інтелекту (IQ) 120.

У цьому контексті цікавим видається дослідження Л.М. Термана стосовно аналізу біографій 282 західноєвропейських знаменитостей і оцінки їхнього IQ на основі досягнень у віці від 17 до 26 років, а також дані оцінки їхнього інтелекту в дитинстві за шкалою Стенфорда – Біне. У результаті порівняння вікових показників набутих знань і навичок знаменитих людей із вибіркою звичайних дітей виявилось, що IQ знаменитостей був 158,9 (а це значно вище середнього) [3]. Таким чином, науковець дійшов висновку, що талановитих людей ще в дитинстві можна зарахувати до категорії високообдарованих за даними тестів інтелекту.

Зі свого боку, Н.С. Лейтес наголошувала на тому, що висловлювання “обдаровані учні”, “розумні діти” є дещо умовними, оскільки стосуються учнів з незвично раннім інтелектуальним підйомом, з яскраво вираженими розумовими властивостями, з ознаками сприятливих передумов розвитку наукового таланту. Водночас, урахувавши те, що йдеться про дітей, усі ці характеристики означають лише щось попереднє: проявлені особливості можуть не отримати очікуваного розвитку, залишитися нереалізованими [1]. На підтвердження вищеописаного процитуємо відомий японський вислів: “У десять років – геній, у п'ятнадцять – талант, а у двадцять – звичайна людина”.

К. Роджерс, якого вважають одним з основоположників і лідерів гуманістичної психології, зазначав, що особистісний спосіб буття у світі – це безперервний спосіб становлення. Найкращим підтвердженням цієї тези може слугувати життя самого вченого та багатьох інших відомих творчо обдарованих людей.

Основна заслуга К. Роджерса перед наукою полягає у створенні центральної на особистості теорії, яку можна узагальнити так: віра в первинну творчу сутність кожної людини, дитини й дорослого; переконання в соціальній, більше того – особистісній природі засобів, які розкривають її творчий потенціал; уявлення про три основні умови міжособистісного спілкування, які стимулюють розвиток будь-якого індивіда, а саме – активне слухання, безоцінне ставлення до іншої людини, відкрите самовираження.

К. Роджерс для характеристики людей, які успішно застосовують свої здібності й таланти, реалізують свій потенціал і рухаються до самопізнання, зужив термін “особистість повного функціонування”. На його думку, людям, які повноцінно функціонують, властиві такі особистісні риси: відкритість переживанням, екзистенційний спосіб життя, організмична довіра, емпірична свобода, креативність.

Схожі погляди висловлював А. Маслоу – відомий гуманістичний психолог. Наріжним каменем його теорії є ідея, що кожна людина прагне актуалізувати свій потенціал, тобто стати настільки розвинутою особистістю, настільки дозволяють її здібності. Цю потребу він назвав самоактуалізацією.

Е. Фромм обстоював думку, що лише продуктивна особистість здатна до творчості й може здійснювати соціально корисні вчинки. Її провідними рисами є: здатність до продуктивного логічного мислення (установлення істини та подолання ілюзій), продуктивна любов (любов до всього живого на Землі), продуктивна праця (творче самовиявлення). Учений вважав, що в процесі суспільних реформ можуть бути створені такі умови для задоволення базових потреб, у результаті яких продуктивні особистості переважатимуть у будь-якій культурі. У цьому контексті, сучасні науковці особливого значення надають ролі соціального середовища в реалізації таланту. Із цього приводу відомий піаніст Г. Нейгауз зазначав, що геніїв і таланти створити не можна, але можна створити культуру, і чим вона буде ширшою й демократичнішою, тим легше пробиватимуться таланти й генії.

Тенденція до актуалізації, за К. Роджерсом, – це властива організму тенденція розвивати свої здібності, щоб зберегти й розвивати свою особистість. Інтелект є тим інструментом, який людина може ефективно використовувати для того, щоб інтегрувати власний досвід. Таке його розуміння передбачає не просто засвоєння інформації, а розвиток творчих здібностей шляхом вияву допитливості, інтелектуальної ініціативи та спрямованості на створення чогось нового. К. Роджерс уважав, що всі діти мають великий нерозкритий творчий потенціал, проте в деяких з них він може бути значно вищим, ніж в інших. Тому обдарованість необхідно своєчасно виявляти й розвивати.

У контексті наведених міркувань докладніше розглянемо ті проблемні питання щодо виховання й навчання обдарованих дітей, з якими на практиці стикається кожен педагог, і які потрібно враховувати, розробляючи систему заходів психолого-педагогічного супроводу.

1. Чи повинен педагог, ризикуючи власним авторитетом, спробувати залишити свій звичний “п’єдестал” учителя, щоб стати одним із тих, хто одночасно навчає учнів і сам учиться в них? На жаль, сьогодні не кожен учитель має мужність бути самим собою, виявляти чесність і відкритість, визнавати допущені помилки та свої обмеження, поводитися природно й неупереджено. Проте гуманізація шкільної освіти передбачає “суб’єкт-суб’єктні” стосунки між усіма учасниками освітнього процесу, позарольове спілкування педагога з дитиною, ставлення до неї як до особистості. Вважаємо, що пріоритетне завдання сучасної школи – допомогти обдарованим учням отримати новий досвід міжособистісного спілкування для кращого розуміння себе та інших.

2. Як почувається дитина, яка опановує нові знання поза шкільною програмою? Ідеться про те, що в кожному класі є учні, які мають певне хобі, про яке педагоги, як правило, не знають або воно їх не цікавить. Зауважимо, що більшість дітей не вважають за потрібне розповідати вчителям про свою улюблену справу, якій вони віддаються цілком. Очевидно, що захоплення, яке потребує працелюбності, дисципліни, творчості, теоретичних знань і практичних навичок, залишається поза шкільною програмою, замість того, щоб стати частиною офіційної освіти.

3. Чим цікавляться нинішні учні? Ми згодні з науковцями, які вважають, що посправжньому можна зрозуміти іншу людину лише за умови щирого інтересу до її жит-

тевих проблем і співчутливого ставлення до неї. Тому слід зазначити, що педагоги рідко звертаються до своїх вихованців із запитаннями, які свідчать про щирі цікавість до якоїсь події з їхнього життя, а не з певною дидактичною метою. Сучасним учителям потрібно створити таку шкільну атмосферу довіри й творчості, у якій інтереси дітей могли б задовольнятися сповна й природно.

4. Як зберегти й підтримати дитячу допитливість? На думку багатьох учителів і батьків, одна з найтривожніших ознак шкільного неблагополуччя – поступова втрата допитливості в дітей. Як відомо, необхідність постійно виконувати нецікаву рутинну роботу в поєднанні із залежною роллю придушує й загальмовує прояви продуктивних творчих здібностей у дітей. Тому обдарованим вихованцям слід допомагати зберегти в навчальній ситуації основне – бажання шукати й знаходити щось нове. Для цього вчитель повинен підібрати такий навчальний матеріал, що стимулюватиме в учнів зацікавлення й захоплення, а також відповідатиме їхнім схильностям і здібностям.

5. Як потрібно розвивати евристичну інтелектуальну активність в обдарованих учнів? У школі навчання, як правило, не виходить за межі результативно-репродуктивної інтелектуальної активності. Учителі формулюють шкільні завдання на основі тих знань, які учні одержали від них. Разом із тим евристична інтелектуальна активність передбачає від дитини самостійного створення чогось нового для того, щоб розв'язати завдання. Проте в певних випадках креативна інтелектуальна активність може перешкоджати досягненню кращого результату. Це буде, наприклад, тоді, коли спроби створення нових засобів діяльності є малоефективними й заважають вирішенню головного завдання. Такі ситуації потрібно враховувати в процесах навчання й розумового розвитку обдарованих дітей. Учителям слід диференціювати шкільні завдання, передбачивши, на розвиток якого типу інтелектуальної активності вони насамперед спрямовані.

6. Чи достатньо в учителів мужності й терпіння для того, щоб допомагати зародженню творчих ідей в учнів? На думку американських психологів Гізела і Джексона, існує велика різниця між тими, хто просто розумний, і тими, хто розумний і вміє творити. Відомо, що креативні діти часто бувають неспокійними й порушують загальноприйняті норми поведінки. Завдання вчителя – створити в класі атмосферу довіри й свободи самовираження, яка дасть можливість творчо обдарованим учням складати вірші, писати оповідання, малювати картини, висловлювати нові ідеї і при цьому не боятись осуду й критики.

Отже, проблема шкільної освіти обдарованих дітей повинна бути в центрі державних інтересів, а виховання творчої особистості має стати одним із пріоритетних завдань освітньої політики. Головною причиною того, що обдаровані учні часто не можуть реалізувати свої можливості, є несприятливі умови виховання та відсутність взаєморозуміння з дорослими й однолітками. Гуманізація навчально-виховного процесу передбачає психолого-педагогічний супровід обдарованих дітей, створення належної атмосфери для їх гармонійного розвитку.

1. Гельфман Э. Г. Психодидактика школьного учебника: Интеллектуальное воспитание учащихся / Э. Г. Гельфман, М. А. Холодная. – С. Пб. : Питер, 2006. – 384 с.
2. Ильин Е. П. Психология индивидуальных различий / Е. П. Ильин. – С. Пб. : Питер, 2004. – 701 с. : ил. – (Серия “Мастера психологии”).
3. Копець Л. Класичні експерименти в психології : навч. посіб. / Людмила Копець. – К. : Києво-Могилянська академія, 2010. – 238 с.
4. Фрейджер Р. Большая книга психологи : личность, теории, эксперименты / Роберт Фрейджер, Джеймс Фейдимен ; [пер. с англ. Е. Будагова, М. Васильева, Н. Миронов]. – С. Пб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. – 704 с.
5. Юнг К. Г. Психология бессознательного / К. Г. Юнг ; [пер. с нем. В. Бакусева, А. Кричевского, Т. Ребеко]. – М. : Канон +, 2003. – 400 с.

The article is devoted to the problem of school education of gifted children; the positive influence of the humanistic psychological ideas on the process of learning and education of talented students has been substantiated; it has been considered psychological-pedagogical conditions of interpersonal communication in the educational environment, that stimulate the development of creativity in gifted children.

Keywords: humanistic psychology, gifted children, intellect, creativity, psycho-pedagogical support.

УДК 159. 9: 176 (075.8)

ББК 88.4я73

Oksana Fedyk

PROBLEM OF SEXUAL CULTURE OF TODAY'S YOUTH

The article reveals the problem of forming sexual culture of youth as innovative concept of modern education. Has been defined the influence of sex education and sexual enlightenment on the formation of youth sexual culture.

Keywords: youth, sexual culture, sexual education, sexual enlightenment.

Between freedom and responsibility: the role of education.

Maria Luisa Di Pietro

The topicality of the problem. Today has proven that the current sex education and the formation of sexual culture of the younger generation can not be regarded as a situational process, omission which can be safely compensated in the future. In fact – this is the systematic, troublesome, purposeful, too delicate work that should begin in the early stages of development of the individual, making the necessary adjustments over time.

Prominent place in the sexual education of boys and girls takes education in them culture of intersexual relations, ie the formation of position of openness, trust, friendship, respect and humane treatment to the opposite sex. Intersexual relations as a subject-object have a relative autonomy, realized in the subjective sphere of human activity and significant impact on the development of moral values in youth.

Sexual culture is the part of the general culture of the individual, the result of his sexual development and identity. It appears in the consciousness of the individual subjective values, motivations, attitudes and moral needs, knowledge, goals, abilities, behaviors related to sexual affiliation human, the principles of which are humanistic and moral standards of society.

Formation of sexual culture of youth today requires highly skilled training of teachers and psychologists, educational enlightenment of parents close public awareness of sex education and sexual enlightenment of young people.

The purpose of the investigation – to define the role of sex education and sexual enlightenment in the formation of sexual culture of youth.

Theoretical analysis of the problem. The analysis of scientific publications shows that researchers studied these aspects of sexual culture: culture attitude to the opposite sex (L. Holovach, N. Maksymenko, I. Mezerya, V. Stahnevych), the culture of sex-role behavior (M. Grabowski, S. Kovalev, I. Cohn, W. Semychenko, O. Secheyko) sexual culture (V. Bezrukov, A. Balakirev, T. Talker, O. Kikinezhd), psychosexual culture (L. Hrydkovets), gender culture (O. Lyubarska, B. Romanov, S. Hrisanova) and others.

Scientists (A. Bondarchuk, S. Hunger, D. Kolesov, I. Kon, V. Tseluyko) indicate a low level of sexual culture of society. Evidence of this is ascertained by medical personnel rapid spread of HIV and sexually transmitted diseases among youth and young people, early sexual activity for boys and girls, which leads to unwanted pregnancy and childbirth or abortion. Acute problem is the tendency of students to smoking, alcohol, drugs and prostitution. Lack